

BIBLIJA U CRKVAMA Kako razni kršćani tumače SP?

Priopćenje u radnoj skupini: Biblija i ekumenski dijalog

NIKOLA HOHNJEC

Dva čimbenika, dakle Biblija i krštenje, temelj su i vez u ophođenju među kršćanima. Značenje i autoritet SP mjerilo je kršćanskog identiteta, a odluka i praksa zapečaćena je u činu krštenja. U ovom priopćenju ograničujem se na *Bibliju* u raznim kršćanskim denominacijama. A razne kršćane želim obuhvatiti četverostrukom podjelom: prvo ću prikazati Istočnu pravoslavnu Crkvu u bizantsko-slavenskoj tradiciji, zatim evangeličko-luteransko tumačenje SP, nadalje zapadno-ri-mokatolički pristup Bibliji i konačno donosim fundamentalističko i evangelikalno vrednovanje SP. Zaključno sažimljem podudarnosti i različite naglaske biblijskog razumijevanja.

Biblija u Pravoslavnoj Crkvi

U pravoslavlju su rado vodili teološke diskusije o problemu vjerskih izvora.¹ Za kršćanstvo, Crkvu i teologiju mjerodavni su naime SP i tradicija, tj. objava u božanskoj, apostolskoj i crkvenoj predaji. Tako je i izvor i temelj vjerskih istina *božanska objava* iz SP, tradicije i pobožne prakse, liturgije. I SZ živio je prvo u predaji. U NZ Isus Krist bio je sijač Božje riječi, a apostoli su bili sluge Božje riječi (Lk 1,2; 1 Iv 1,1). Usmena predaja i navještaj jedini su izvor objave od Isusove smrti i uskrsnuća pa do NZ. Pisana Božja riječ po pravoslavlju nije obuhvatila i prenijela sve o kraljevstvu Božjem (Dj 1,3) te usmena predaja i dalje vrijedi uz pisanu Božju riječ.² Ta je predaja važna do sredine 2. stoljeća, budući da je vezana uz apostolsko vrijeme. Usmenu su predaju zapisali sabori, vjeroispovijesti, liturgija, apostolski i ranocrkveni oci.³

U vezi s *crkvenim kanonom* katekizmi 17. stoljeća kao da su se priklonili protestantskom kanonu te su prihvatili autentičnim biblijskim knjigama samo

¹ Nije stoga čudno da se SP i tradicija zajedno proučavaju, kako pokazuje članak: EMMA-NUEL PHOTIADIS, *Die Lehre der orthodoxen Kirche über die Schrift und Tradition*, *Una sancta* 18(1963) 236–247. U poduzetom priopćenju služim se korektivom toga pravoslavnog profesora iz Carigrada.

² Usp. *isto*, str. 237.

³ *Isto*, str. 238.

protokanonske, a drugokanonske knjige mogu ostati u liturgiji, ali ne pridonose dogmatskim istinama, jer ih drže apokrifima.⁴ SP treba biti razumljivo i dostupno te se upotrebljava privatno i javno. U Pravoslavnoj Crkvi SP ima prvenstvo, no time nije izdvojeno, već mora biti živo povezano s predajom. Oba vjerska izvora, SP i tradicija *božanski su nadahnuti*. SZ i NZ Božja su riječ. Duh Sveti bio je nadahnitelj, ali on djeluje i u Crkvi. Bog je začetak i »causa« SP i tradicije te tvore logično i ontološko jedinstvo.⁵ Tradicija je važna za pisanu Bibliju. U njoj su nastali kriteriji i spoznaja nadahnuća, bogoduhosti (inspiracije). Crkva je kroz vrijeme i u predaji Bibliju prepoznala kao svoju kanonsku knjigu za vjeru i moral (kanon). Predaja se ne suprotstavlja SP, već osvjetljuje i shvaća zagonetna i teška biblijska mjesta. Pravoslavna Crkva drži da je objava dijelom u SP, a dijelom u tradiciji, tj. u usmenoj predaji.

SP i predaja u pravoslavlju su *nepogrešiva Božja riječ* i autoritet, jer je Duh Sveti vođa u svu istinu (Iv), a Crkva je čuvarica, sudac i tumač Božje objave u SP i predaji.⁶ Crkva naime ustaje protiv hereze, i u njoj je održano sedam autentičnih ekumenskih sabora. Kriterij vjere i morala u pravoslavljima je vjernički narod. Crkva kao vjernički narod je nepogrešiva. Konsenzus Crkve tvore vjernici zajedno s hijerarhijom.⁷ Nepogrešivost Crkve prelazi na sabore. Vjernici kao cjelina čine dogmatsku svijest vjere.⁸ U vjerskom uvjerenju među istinama postoji i određena stupnjevovitost, tako da neke vjerske istine imaju apsolutnu vrijednost i autoritet, druge počivaju na SP i predaji i u skladu su sa sedam ekumenskih sabora, a neke imaju samo savjetodavnu i supsidijarnu vrijednost.

U Pravoslavnoj Crkvi uvijek vrijedi pravilo izvora i kriterija: SP i tradicija. Pravoslavlje prema tome izvodi svoje dogme iz SP i tradicije, gdje se tradicija proteže do 8. stoljeća (sa sedam sveopćih sabora).⁹ No obveznu tradiciju predstavlja samo dogmatika apostolskog vremena prema pravilu: »Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est.«¹⁰ I Crkva je samo u svojoj ukupnosti nezabludiva, što vrijedi i za ukupnost hijerarhije na ekumenskom saboru.

Pravoslavlje u *crkvenom životu* obilno upotrebljava Bibliju.¹¹ Na božanskoj liturgiji (euharistijskom slavlju) uvijek se čitaju apostol (Pavao) i evanđelje (sinoptici) kao »lectio continua«, i to kroz tjedan. Ovakva uredba čitanja (paremije), tj. tipik, vrijedi za monaške zajednice: samo se tako obavlja i nije prešla u opću

⁴ Isto, str. 238–239. Boljem razumijevanju pravoslavnog shvaćanja pridonijele su diskusije i objašnjenja protojereja Jovana Nikolića u radnoj skupini: Biblija i ekumenski dijalog te priopćenje istog sudionika: »Biblija i ekumenizam«.

⁵ Usp. kako SP i tradicija tvore »vollkommene (savršenu) Symphonie und Koinzidenz... haben Gott zum Urheber (Bog im je uzrok)... ontologische und logische Einheit (jedinstvo)« (EMMANUEL PHOTIADIS, *Die Lehre der orthodoxen Kirche über die Schrift und Tradition*,... str. 241).

⁶ Usp. EMMANUEL PHOTIADIS,... str. 243.

⁷ Isto, str. 243–245.

⁸ Isto.

⁹ Isto, str. 245.

¹⁰ VINKO IZ LÉRINA, Migne, Patres Latini, str. 50.

¹¹ Usp. ZVONKO KUREČIĆ, *Biblija u bizantsko-slavenskoj liturgiji*, Rim, 1991 (rukopis). Pojašnjenje u vezi s monaškim redom čitanja (tzv. tipikom), raznovrsnošću i većom razumljivošću biblijskoga liturgijskog navještaja unio je na radnoj skupini: Biblija i ekumenski dijalog protojereja Jovan Nikolić.

crkvenu praksu. Za nedjelje i vjernička slavlja napravljen je tematski izbor iz »lectio continua«. U kroizmeno-vazmenom vremenu postoji drukčiji i bogatiji izbor, iz drugih starozavjetnih i drugih novozavjetnih knjiga. U službu časova također ulaze omanja biblijska čitanja i psalterij. Jača liturgijska vremena i sve velike svetkovine traže raznovrsniju upotrebu biblijskih čitanja. I kod podjeljivanja sakramenata (svetih tajna) i drugih obreda biblijska su čitanja obvezna. Bizantsko-slavenski Istok trajno je posjedovao veliku zastupljenost biblijskih odlomaka, tako da je u obnovljenoj rimskoj liturgiji II. vatikanskog sabora, ako se usporede, imao određeni utjecaj. Negativno je u pravoslavlju da se ta čitanja obavljaju samo usput i možda prebrzo. Čitanja su naime popraćena i drugim radnjama (kao npr. kađenjem), a zbog duljine bogoslužja ona se ubrzavaju, što odvraća pozornost od navještaja Božje riječi. Analogno II. vatikanskom saboru pravoslavni su počeli uvoditi i slaviti bogoslužje na živom narodnom jeziku, jer starogrčki ili crkvenoslavenski jezik većini vjerničkog naroda nije posve razumljiv.

Širenje i rasprostranjenost Biblije¹² pogoduje većem vjerničkom čitanju SP, što Crkva popraća svojom pastoralnom brigom. U radu s mladima preporučuje se čitanje Biblije. Vjernicima, osobito u zapadnoevropskoj dijaspori i u protestantskom životnom ozračju, preporučuje se dnevno čitanje SP, tako da se može pogriješiti propustom ako se to ispušta.¹³ I svjetovni duhovni pokret bogomoljaca obilno se služi Biblijom.¹⁴

Evangeličko-luteransko tumačenje SP

Za Lutherovu reformaciju kršćanski je autoritet Bog, Isus Krist i Duh Sveti, odnosno Biblija. Za kršćane postoji načelo »sola Scriptura«. Biblija je podnožje i Arhimedovo mjesto pokretanja svijeta. SP je jedina norma i pravilo po kojem slavimo i sudimo sve nauke i sve učitelje.

SP je izdvojeno, različito i jedinstveno jer je *nadahnuo*.¹⁵ Bog je naime dao sadržaj i nadahnuo je čovjeka da napiše Božje nadahnuće. Na to ga je potakla Božja zapovijed: »i reče Bog« (i Mojsije npr. dvaput zapisuje deset riječi Božjeg saveza). Pavao govori da je cijelo SP Bogom nadahnuo (2 Tim 3,16). I Petar tvrdi da su proroci bili pokrenuti Duhom Svetim (2 Pt 1,21). U drugoj generaciji protestantizma prevladava uvjerenje da je u SP na djelu striktna instrumentalna

¹² Usp. PETAR KUZMIČ, *Izdanje Vuk-Daničićevog Svetog pisma za Hrvate*, Izvadak iz doktorske disertacije: Biblijska društva i njihova Biblija na južnoslavenskom tlu u XIX stoljeću, S posebnim osvrtom na Vuk - Daničićovo Sveto pismo, Zagreb, 1980. MATTI KORPIAHO, *Utjecaj misije na razvoj Evangeličke Crkve u Slavoniji od 1868. do 1918. godine*, Zagreb, 1989 (radnja za stupanj magisterija na Teološkom fakultetu: »Matija Vlačić Ilirik«, rukopis).

¹³ Usp. diskusiju na radnoj skupini: Biblija i ekumenski dijalog i priopćenje protojereja Jovana Nikolića: »Biblija i ekumenizam«.

¹⁴ SP je općeprihvaćena i znanstveno-teološki produbljena crkvena djelatnost do kršćanskog rasta (usp. EMILIJAN ČARNIĆ, *Nadahnuće i tumačenje Biblije*, Izvori 34(1991) br. 1, 8-9. Usporedi televizijske emisije o malim vjerskim zajednicama, gdje P. Kuzmič u okviru pentekostalizma obrađuje i rimokatolički karizmatski pokret i osobito pravoslavne bogomoljce, 1988. godine.

¹⁵ Sistematska podjela preuzeta je iz: JOSEPH A. BURGESS, *Lutheran Interpretation of Scripture*, iz ovećeg djela: THE BIBLE IN THE CHURCHES, How different christians interpret the Scriptures? New York/Mahwah 1985, str. 110-143.

inspiracija, pa Matija Vlačić Ilirik zastupa da su i hebrejski vokali nadahnuti.¹⁶ Novovjeke promjene, previranja i utjecaji evangelike su (nereformirane i reformirane) pokrenuli prema konfesijama. Počeli su naglašavati osobito savezničku spasopovijesnu metodu.¹⁷ Schleiermacher je usmjerio evangeličku teološku misao na prisutnost Duha Svetoga u apostolima i u Crkvi.¹⁸ U apostolima, jer su bliže Kristu, Duh Sveti je intenzivnije djelotvoran. Biblija je zaslugom Duha Svetoga božanska i ljudska knjiga kao što je Isus Krist božanske i ljudske naravi.

SP je posebno jer je *kanon*. Po luteranskom shvaćanju kanoničnost je povezana s pravovjermjem i djelovanjem Duha Svetoga. Kanonsko je nadalje apostolsko ili barem najuže vezano s misionarstvom poapostolskog vremena. Kanonsko je i pojam za što je moguće raniji spis. Kanonsko je ono što Crkva takvim drži. Listu od 27 novozavjetnih knjiga Rimokatolička Crkva službeno dobiva tek na Firentinskom općem saboru u 15. stoljeću. Nestorijanska Crkva u Siriji poznaje samo 22, a Etiopska 31 novozavjetnu knjigu.¹⁹ Kanonsko kao takvo dolazi od upotrebe. Kanonsko za SZ vezano je za Luthera uz hebrejsku tradiciju, kako je bio zastupao i Jeronim. Kanonsko je sadržano u Kredima. Duh Sveti na unutarnji način svjedoči za kanon. U Bibliji postoji kanon u kanonu, jer neki su spisi raniji i više središnji u razumijevanju objave.

Tumačenje SP u evangeličko-luteranskoj predaji *pretpostavlja* da je SP jedno. Jedinstvo se odnosi na Sveto Trojstvo, harmoniju i logiku. Jedinstvo se odnosi na Božju riječ, savez, spasopovijest, Božji plan, kraljevstvo Božje i Božju milost. Evangelici pretpostavljaju da je razum podložan SP (usp. 1 Kor 1,18–25). Tipično za SP jest i događanje čuda. Ivan evanđelist u njima vidi znakove vjere. Luterani su uvjereni u fakticitete SP, jer osjetila pozivaju na događaje. U vezi s istinom u evangelička prevladava biblijsko poimanje istine kao osobe. Istina je tako povijesna i dinamička i živa.²⁰

U luteranskom *pristupu* Bibliji nisu na prvome mjestu metode i tumačenja. Isus Krist nas spašava i u Bibliji spoznajemo njega. Životno se s njime povezujemo u zajedništvu Crkve. Dakle, Božja je riječ Isus Krist. Božja je riječ naviještena i živi glas evanđelja. I Božja je riječ pisana riječ SP. Postoji *pet luteranskih načela* u tumačenju SP. *Prvo* govori da NZ tumači S. Zavjeti nisu isto, jer jedan je od njih kasniji, ali donosi novost, Isusa Krista. *Drugo* načelo zastupa da jasno tumači nejasno. Prava jasnoća dolazi od riječi, djela i sudbine Isusa Krista, te sve spada u njegov kontekst. *Dalje* stoji da SP tumači sama sebe jer je usredotočeno na Isusa Krista. *Važno* je načelo »was Christum treibet« (ono što potiče, prenosi i promulgira Krista). *I na koncu* je potrebno uočiti da se tumačenje SP događa u Crkvi. U Crkvi je naime na djelu Duh Sveti i Isus Krist joj je glava. Kako se događa to tumačenje pokazuje *pet malih kreda*, odnosno lozinki:²¹ »*solus Christus*« ispravno ivanovski pokazuje istinu o putu, istini i životu (Iv 14,6); »*sola gratia*« označava opravdanje od svega nebožjega (Rim 4,5); »*sola fides*« ima svoju perspektivu u

¹⁶ Usp. *Isto*, str. 116.

¹⁷ *Isto*, str. 117.

¹⁸ *Isto*.

¹⁹ *Isto*, str. 120.

²⁰ *Isto*, str. 122–127.

²¹ *Isto*, str. 127–133. Peto se načelo dijeli na još 5 tipičnih evangeličko-luteranskih aksioma.

obećanju i nadi; »*sola crux*« (1 Kor 1,22–24) izražava luteransku navezanost uz križ koja znade da je križ bez uskrsnuća tragedija, a uskrsnuće bez križa fantazija, zato to dvoje nedjeljivo ide zajedno; i konačno »*sola Scriptura*« kao pokretačko načelo uzima i suvremene doprinose proučavanja imajući u vidu Isusa Krista kao objekt i subjekt objave.

Zapadno–rimokatolički pristup Bibliji

Rimokatoličko *bogoslužje* danas je »protestantsko«, ne samo zbog biblijskih čitanja već su i pjesme i propovijedanje i molitve biblijske.²² Biblija naime dolazi gotovo u čitavoj svojoj poruci kroz nedjeljni trogodišnji ciklus, a još je jednom, intenzivnije, iscrpljena u svagdašnjem bogoslužju kroz jednu godinu, s alternativom prvog čitanja kroz još jednu godinu. U časoslovu kojeg mole svećenici, redovnici i redovnice, a preporučuje se i župnoj zajednici, jer se i zove Časoslov naroda Božjega, uz psalterij su zastupljena i čitanja kao izbor i »lectio continua«. Novi saborski raspored i upotrebu Biblije u liturgiji preuzele su u Americi npr. Luteranska, Episkopalna, Metodistička i Prezbiterijanska Crkva.²³

Ključni dokumenti za takvo suvremeno vrednovanje SP jesu dokumenti: enciklika Pija XII. »*Divino afflante Spiritu*« i Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi II. vatikanskog sabora »*Dei verbum*«. Nadalje u uporabi su narodni prijevodi iz originala (latinski nije više bitan a time i Vulgata, latinski prijevod, ima drukčije mjesto). SP zauzima i središnje mjesto u studiju teologije. Biblijski su predmeti glavni predmeti i raspoređeni su osobito u središnjim godinama studija. *Znanstveno* i teološko biblijsko istraživanje osobito se gaji na specijaliziranim učilištima kao što je Papinski biblijski institut u Rimu i Jeruzalemu (iskusovci), zatim postoji Dominikanska biblijska škola u Jeruzalemu te Franjevački biblijski institut u Jeruzalemu. Franjevci su i čuvari mnogih biblijskih mjesta i baštine u Palestini. Tu su razna *suvremena pomagala* (kasete, filmovi, karte...) i praktični seminari o radu s Biblijom. Postoje znanstveni časopisi, ali i praktična pomagala te razrađen biblijski pastoral.

U rimokatoličkoj teologiji vrednuju se sva suvremena biblijska dostignuća, pa ih redom i nabrajam.²⁴ *Literarni kriticizam* u biblijskoj antologiji pisanih djela bavi se njihovom raznovrsnošću i karakteristikama. Tu su naracija, mudrost, proroštva, parabole, poticaji, fikcija i dr. *Tekstualna kritika* proučava što bolji izvorni tekst. Uspoređuje i bira biblijski fundus rukopisa, varijanti i ranih prijevoda. U katolika baš nije odviše na cijeni.²⁵ Svijet Biblije objašnjava također spasenjsku povijest. Čak i znati originalni jezik znači prije svega poznavati civilizaciju dotičnog jezika. Odnos između religije i kulture uvijek je fascinirao katolicizam.

²² U prilogama o Bibliji u euharistiji pokušao sam prikazati biblijski kolorit cijele svete mise (Pastoralni listić, 1985. godine, dvadesetak kratkih priloga u pojedinim dijelovima svete mise).

²³ To sam zaključio iz propovjedničke literature iz koje sam se pripremao za nedjeljnu homiliju za vrijeme posljednja četiri ljetna ferija u Americi.

²⁴ Usp. sistematski pregled u: DANIEL J. HARRINGTON, *Catholic interpretation of Scripture*, iz ovećeg djela: THE BIBLE IN THE CHURCHES, How different christians interpret the Scriptures? New York/Mahwah 1985, str. 35–73.

²⁵ Iznimka je bio istaknuti međunarodni tekstualni kritičar C. M. MARTINI. Postao je međutim milanskim nadbiskupom, te se prestao baviti biblijskom tekstualnom kritikom.

Lingvistika je važna za razumijevanje biblijske poruke, prije svega treba ući u hebrejski i grčki jezik, tj. upoznavanje s istočnjačkim i semitskim načinom razmišljanja ili uočiti utjecaj helenističkih filozofskih smjerova. *Kritika izvora* vodi u pripremu, korištenje i izvore pojedinih biblijskih knjiga. U katolika je osobito popularna *kritika redakcije*. Privlačna je stoga što govori o biblijskim pismima, ulozu Crkve i predaje. Nedavni katolički crkveni dokumenti preporučuju *kritiku oblika*. Nju su, nažalost, više puta mijenjali sa sadržajem. Kritika oblika apologetski je branila ulogu zajednice kao da je Biblija knjiga Crkve. No Katolička Crkva misli da zajednica nije bila autonomno kreativna. Povijesni kriticizam polazi od sumnje i problematike odnosa teksta i događaja. Tradicija ima svoju vrijednost i povijest ne treba tumačiti uz pomoć filozofskih polazišta i stajališta. *Prijevod* su od velikog značenja. No pred klasičnim prijevodima prednost imaju suvremeni, po mogućnosti ekumenski i jedinstveni prijevod (Jeruzalemska Biblija, TOB, Einheitsübersetzung). *Hermeneutika* posjeduje bogat instrumentarij za vrednovanje Biblije. Crkveno načelo ima u Katoličkoj Crkvi prednost pred akademskim pristupom. Egzegeza katkada mora ustuknuti pred tradicijom, sudom magisterija kojem je podređena, no katkada se umiješa i crkvena politika. Nasreću, Katolička je Crkva kao i njezina egzegeza podvrgnuta *međunarodnoj provjeri*.²⁶ Tako *Indija* dolazi sa svojim iskustvima ophođenja sa starim sakralnim tekstovima. *Afrikanci* u svom svijetu, bez zapadnoevropskog posredovanja, metoda, vide srodnost s biblijskim svijetom. *Američke feministkinje* vide u Bibliji i u Pracrkvi veoma važnu ulogu ženâ, što je kasnije zapostavljeno i potisnuto. Osobito je važno i posebno polazište *latinskoameričke teologije oslobođenja*. Latinskoamerički teolozi polaze od sadašnje analize situacije za oslobođenjem. Ti se teolozi prvotno brinu za sadašnje stanje, pri čemu posežu za SP. Kažu naime da nije dovoljan razumski pristup Bibliji, a nije dovoljna ni molitva. Potrebno je i socijalno zauzimanje. I evo Biblija je izvor vjere i nadahnuća za djelo na sociopolitičkom planu. Oni glede Biblije ne posežu za komentarima iz studijskih profesorskih soba, već zastupaju da je sadašnja dnevopolitička i sociopolitička situacija startno polazište za biblijsku interpretaciju: poziv na akciju spada također u interpretacijski proces biblijske poruke.

Fundamentalističko i evangelikalno (evanđeosko) vrednovanje SP

Fundamentalističko i evangelikalno tumačenje SP ne treba poistovjećivati. No vremenski spadaju u naše razdoblje. Fundamentalističko se tumačenje, kao zasebna interpretacija Biblije, odredilo potkraj prošlog i u našem stoljeću, a evangelikalno se izdvaja i postaje samostalno tek zadnjih pedesetak godina. I neke starije kršćanske Crkve i zajednice iz pastoralnih razloga približuju se i preuzimaju evangelikalno tumačenje SP.

Mnogi smatraju fundamentalizam herezom 19. i 20. stoljeća. Polazište je tog tumačenja u nezabludivosti SP. Biblija je božanska objava i Božja riječ. To je oduvijek zastupala i Katolička Crkva: SP je mjerodavno za sve religiozno i spasenjsko (vjeru i moral). No fundamentalizam to načelo nezabludivosti proširuje na povijesno i znanstveno područje. Naime u 19. stoljeću bilo je ugroženo uhodano biblijsko

²⁶ Usp. DANIEL J. HARRINGTON, *Catholic interpretation of Scripture*, ... str. 61.

tumačenje. Pojavio se raznovrsni kriticizam i evolucija (darvinizam). Umjesto kritičkog pristupa u Americi su prevladali antiintelektualizam²⁷ i konzervativizam, a evoluciju su nastojali obezvrijediti kao »majmunsko iskušenje«. Makar je fundamentalizam protiv bilo kakve sistematizacije teologije, u čemu će ga slijediti i evangelizam, ipak je 1895. godine utvrdio svoju (fundamentalističku) platformu od pet točaka:²⁸ Biblija je verbalno nadahnuta i nezabludiva, Kristovo božanstvo (i djevičansko rođenje), njegovo zastupničko otkupljenje (za nas je prolio svoju krv), Isusovo tjelesno uskrsnuće i njegov slavni i konkretni povratak. U praksi fundamentalizam je posve protusvjetski orijentiran, maše zastavom ortodoksije i (političkog) konzervativizma. Militantan je i razjedinjen. Stoga su pred drugi svjetski rat osnovali ACCC (Američko vijeće kršćanskih crkava). Fundamentalizam želi sačuvati svetinje prošlosti. Pred industrijalizacijom i urbanizacijom radije se povlači u već poznati »zdravi« svijet. A napredak i socijalno zauzimanje kao samootkupljenje ne mogu nadomjestiti Kristovo otkupljenje i božansko posredovanje.²⁹

Fundamentalizam je bio ili jest i danas stupnjevito nazočan u svim Crkvama. No u svom naglašavanju samo nekih sadržaja, nekih biblijskih knjiga i postavki, osobito je nazočan u novijim sljedbama. Katolička Crkva se od njega ograđuje, kako pokazuje nedavno objavljeno djelo: EDWIN DASCHBACH, *Interpreting Scripture, A catholic response to fundamentalism*, Dubuque, Iowa, 1985, 130 str. A Rolf Baumann pokazuje fundamentalističku konstantu u katoličkom prostoru sve tamo od enciklika »Syllabus« (Pio IX) i »Pascendi« (Pio X), do nedavnih rubnih pristaša konzervativizma (kao npr. Lefèbvre) i do suvremenih integralističkih i nedijaloških nastojanja i pokušaja restauracije (ROLF BAUMANN, *Fundamentalismus: Gefahr, Aufgabe, Bibel heute* 26(1990) 170–171).³⁰

Evangelizam dolazi 1940. godine. Za razliku od fundamentalizma on prihvaća dijalog, otvoren je za eshatologiju i opredjeljuje se za eklektički odgoj i socijalno se zauzima.³¹ Zastupa sveopću nezabludivost i posvemašnje nadahnuće. Evangelizam preuzima sva moderna dostignuća, optimističan je prema napretku i služi se modernom tehnikom. Budući da mu je crkvenost nedohvatljiva, naveliko se služi velikim okupljanjima, kinom, radijem i televizijom. Evangelizam ima labavu crkvenu strukturu i veoma je rascjepkan. Da se premosti ta poteškoća,

---

²⁷ Usp. »... anti-intellectual bastion of rural Protestantism« (GRANT R. OSBORNE, *Evangelical interpretation of Scripture*, iz ovećeg djela: THE BIBLE IN THE CHURCHES, How different christians interpret the Scriptures? New York/Mahwah, 1985, str. 79).

²⁸ Bilo je to na konferenciji u Niagari, u državi New York, SAD. Rolf Baumann vjerojatno neprecizno prenosi da je fundamentalistička platforma donesena dvadesetih godina: »Aus den 20er Jahren stammt auch eine berühmte Liste von 'Five Fundamentals', fünf fundamentalen Glaubenswahrheiten, die bis heute den echten, 'historischen' Fundamentalisten markieren« (Rolf Baumann, *Fundamentalismus: Gefahr, Aufgabe, Bibel heute* 26 (1990), str. 170).

²⁹ Usp. ROLF BAUMANN, *Fundamentalismus: Gefahr, Aufgabe, Bibel heute* 26(1990), str. 170–171.

³⁰ Fundamentalizmu su posvećeni cijeli biblijski i teološki brojevi kao npr. *Bibel und Kirche* 43(1988), br. 3. i *Theologisch praktische Quartalschrift* 138(1990), br. 3.

³¹ Usp. GRANT R. OSBORNE, *Evangelical interpretation of Scripture*, iz ovećeg djela: THE BIBLE IN THE CHURCHES, How different christians interpret the Scriptures? New York / Mahwah 1985, str. 80

1949. stvoreno je Evangelikalno teološko društvo, a zbog razlika u tumačenju nezabludivosti SP stvorena je i organizacija ICBI (Međunarodno vijeće o biblijskoj nezabludivosti).³²

U odnosu prema Bibliji i ovdje mogu izdvojiti nekoliko smjernica.³³ Jedna od njih je *značenje i problem odnosa autor–tekst–čitatelj*. SP je Božja riječ, a ne svjedočanstvo objave. Inspiracija se ne odnosi samo na staru predaju već i na kasnije situacije i odgovore. Sav je SZ Božja riječ. Pisana Božja riječ ima istu vrijednost kao i izgovorena Božja riječ. NZ ima istu vrijednost kao i SZ. Postoji samo jedno značenje. *Literarni kritičizam* uzima u obzir jedino retoričko pitanje i eventualno kreativni midraš.³⁴ Ali važni su simetrija i krugovi. SP ne možemo promatrati estetski i nije nipošto fiktivna literatura. Može postojati samo jedno tumačenje (protiv strukturalista). *Tekstualna kritika* odbija tzv. »textus receptus«, a preuzima ipak eklektički tekst Westcotta i Harta.³⁵ Makar postoji potreba za originalom i autografom (neki krugovi uz njih vezuju nadahnuće i nezabludivost) ipak kod evangelikalnih kršćana (i fundamentalista) nije se razvijala kritika teksta. Pesimistički se odnose prema *povijesnoj kritičkoj metodi*. Ne cijene se kritika oblika ili redakcije. Kod evanđelja se negira pitanje sinoptičkih izvora, a ističu se kriteriji nesličnosti, učestalosti u tradiciji i sklad tradicije i evanđeoskih odlomaka. Tekst osvjetljuje *biblijska pozadina*, gdje pomažu hebrejski i helenistički svijet. Važni su biblijski spisi, a misterijske religije i talmudsko učenje su kasniji. Intertestamentarna literatura mlada je od testamentarne. Svijet je i onda bio kozmopolitski, te je krivo zaključiti da se SZ nadovezuje na kananeizam, a NZ na judaizam i helenizam. Važno je literarno proučavanje (riječ, paralele, stil i dr.). Sličnosti još ne opravdavaju utjecaje (Qumran, Ivan Krstitelj, Isus Krist). *Semantika i gramatika* veoma su razvijene te je stvoreno mnoštvo lingvističkih, arheoloških i leksikografskih pomagala.³⁶ U odnosu *biblijske i sistematske teologije* (18. stoljeće) treba poštivati raznolikost, no ipak teolozi poduzimlju posao da osvjetle autora i mjesto teksta, povezuju šire jedinice kao što je židovska odnosno helenistička sredina NZ. U SZ su zasebne cjeline patrijarsi, kraljevi, proroci i dr. Objava je progresivna.

³² Isto, str. 82.

³³ Grant R. Osborne zajedno prikazuje fundamentalističko i evanđeosko tumačenje SP, pa ovdje pretpostavljam njegov pristup: fundamentalistička interpretacija služi kao uvod i diferencijacija za evangelikalnu interpretaciju SP (GRANT R. OSBORNE, *Evangelical interpretation of Scripture, iz ovećeg djela: THE BIBLE IN THE CHURCHES, How different christians interpret the Scriptures?* New York/Mahwah, 1985, str. 74–109). Osborne predaje na Evangelikalnoj teološkoj školi u Deerfieldu, Illinois, i napisao je nekoliko knjiga. On povezuje i zajedno izlaže fundamentalističku i evangelikalnu interpretaciju (za razliku od P. Kuzmića, koji je u razgovoru sa mnom na ovogodišnjem Teološko-pastoralnom tečaju porekao bilo kakvu vezu između fundamentalizma i evangelizma).

³⁴ Usp. ROBERT GUNDRY, *Matthew, A commentary on his literary and theological art*, Grad Rapids, Eerdmans, 1981.

³⁵ Usp. GRANT R. OSBORNE, *Evangelical interpretation of Scripture, iz ovećeg djela: THE BIBLE IN THE CHURCHES, How different christians interpret the Scriptures?* New York/Mahwah, 1985, str. 88.

³⁶ U New Yorku, u blizini Hrvatske katoličke misije, nalazi se knjižara »Christians publishers«, gdje se nudi obilje kičaste i nametljive literature evangelikalnih (i fundamentalističkih) kršćana. No postoji i mnoštvo lingvističkih, arheoloških, teoloških, etičkih i didaktičko-praktičkih priručnika, komentara i stručnih pomagala u radu s Biblijom.

Sistematska teologija pazi na jedinstvo i raznolikost te uspostavlja dio i cjelinu. *Kontekstualizacija* je praktično usmjerenje svih doprinosa u službi naviještanja. Ipak tekst ostaje najveći autoritet, zatim dolazi tumačenje, a tek onda praktično korištenje. Spominjući i hermeneutiku smijem zaključiti da se SP naglašava kao Božja riječ. Čak su suvišni i uvodi i komentari ukoliko ne približuju Bibliju. Istina Biblije proizlazi iz interakcija tradicija. Moderno vrijeme i problematika su izazov. Egzegeza se stvara u zajednici, a cilj je uspješni navještaj evanđelja.

Podudarnost i raznolikost

Svi kršćani uzimaju SP kao izvor objave i pokretač vjerničkog života. Nema kršćanskog života bez biblijskog nadahnuća i provjere. Korisno je i potrebno dublje bavljenje SP. Postoji *suglasnost* u vrednovanju znanstveno-pozitivnih područja u proučavanju Biblije. Studij i zadatak monaha-redovnika, profesora i propovjednika nastojanje je oko plodonosnog razumijevanja otajstava Isusa Krista. Na znanstveno-egzegetskom području, ponajviše u obilju biblijskog istraživanja, gdje je Pravoslavna Crkva zbog potiskivanja i zabrane morala tek preživjeti, gotovo da postoji protestantsko-katolički konsenzus rada i rezultata.

Svaka kršćanska denominacija ima *specifičnosti* u radu s Biblijom. Svugdje se međutim nastoji prodrijeti do središnjice, biti i srčike SP i tim se saznanjem želi pokrenuti, obnoviti i prožeti privatni i javni, crkveni i društveni život kršćana i njihove sredine. Rimokatolici konačno prihvaćaju modernu egzegezu, a pravoslavni se izravnije i bez otačkog posredništva postavljaju prema SP. Fundamentalisti uzimaju doslovno i ozbiljno Božju riječ, evangelikalni kršćani vrednuju tradiciju i nastoje ostvariti dohvatljivu crkvenost i praksu, a evangelički luterani imaju pravo o biblijskom prožimanju svega kršćanskog života, bez osobitog utjecaja prošlostoljetne filozofske pozadine. Postoje i odgovarajuće teologije, pa evangeli i u SP brane hijerarhiju vrednota (kanon u kanonu), kako bi više otkrili Isusa Krista. Evanđeoski kršćani sa svoje strane sve suprotnosti, proturječja i tenzije u SP tumače činjenicom Božje riječi. Fundamentalisti, osobito u svojim sljedbama, apsolutnu nadahnutost i nepogrešivost SP primjenjuju ne samo u vjeri i moralu nego i u kronologiji, geografiji i na svem znanstvenom području. U objavi međutim postoji rast spasopovijesti i razne teologije. To se ne rješava fiksacijom na jedno ili odviše izbirljivim subjektivizmom. Posvemašnji biblicizam vodi do proturječja i isključivosti u ophođenju s drugima a i u susretanju suvremene problematike. Pravoslavlje naglašava doduše opću vjerničku ulogu, jedinstvo objave u SP i tradiciji (i liturgiji), no ipak prevladava elitizam monastičke punoljetnosti. Katolici uz SP kao izvor objave poznaju i tradiciju, a crkveno učiteljstvo jamči kontinuitet i autentičnost smisla Božje riječi (ortodoksija) i pastoralno upućuje na ostvarenje objave (ortopraksija).

SUMMARY

The Scripture in the Churches, How different Christians interpret the Bible?

The Bible and the sacrament of the baptism are fundament and point of departure between different christian denominations. This report about Bible includes first the Eastern Greek orthodox biblical interpretation in the Byzantine and Slavic tradition. Afterwards is the Roman catholic approach to the Bible. Further follows the Lutheran interpretation of the Scripture. Finally, at the end of last and in our century we have the Fundamentalist interpretation and in last 3-4 decades the Evangelical interpretation. The conclusion speaks about convergences and divergences between these interpretations.